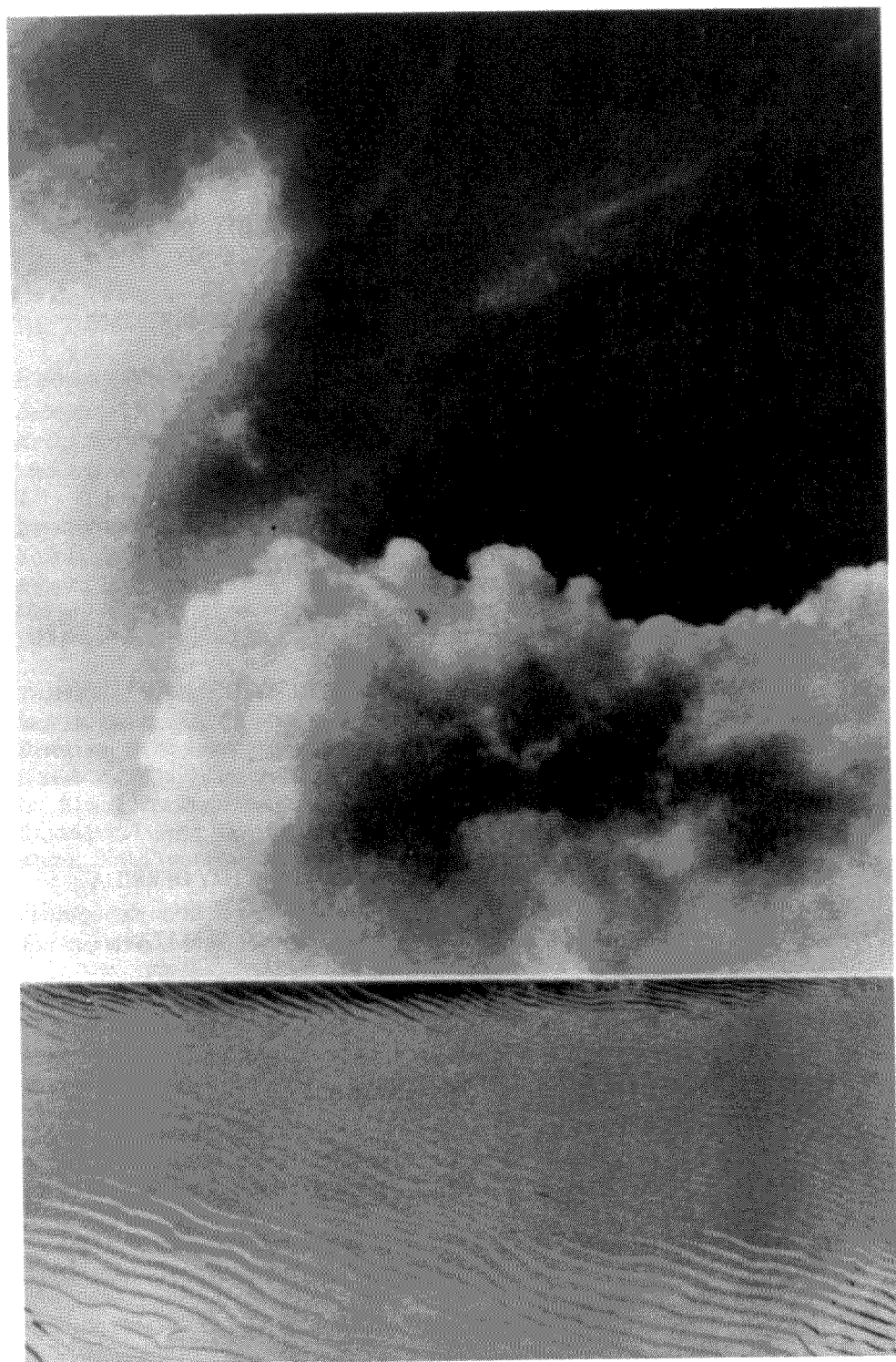

Μετά την κατάρρευση του «σοσιαλιστικού στρατοπέδου», μεγάλο μέρος της διανόησης ταύτισε την αποτυχία του πρώτου (μετά την κομμούνια) σοσιαλιστικού εγχειρήματος με τον οριστικό θάνατο του μαρξισμού. Παλαιοί αντίπαλοι και ανανήψαντες τέως μαρξιστές, θεώρησαν ύψιστο δείγμα επιστημοσύνης το να μεταχειρίζονται τον Μαρξ «σαν ψόφιο σκύλο». Μάλιστα στους «μετα-μοντέρνους» καιρούς μας, ο θάνατος της φιλοσοφίας, το τέλος των «μεγάλων αφηγήσεων», το τέλος των ιδεολογιών κ.λπ. θεωρήθηκαν αυτονόητες αλήθειες. Κάθε απόπειρα ερμηνείας της Ιστορίας, κάθε απόπειρα κοσμοθεωρητικής γενίκευσης των φυσικών επιστημών, θεωρήθηκε κατάλοιπο ξεπερασμένων ιδεολογιών, νεκρό προϊόν κατάλληλο για το Μουσείο της αρχαιολογίας της γνώσης. Ο Λόγος ανέλαβε έκτοτε το υψηλόν έργο της αποδόμησης του Λόγου!

Αλλά στο πείσμα θλιμμένων τέως οπαδών και χαιρέκακων αντιπάλων, το φάντασμα του Μαρξ άρχισε σύνομα να πλανιέται πάλι πάνω από την Ευρώπη και την Αμερική της ανεργίας, της φτώχειας μέσα στον πλούτο, του «χωρίς όρια» ανταγωνισμού, της μοναξιάς και της έλλειψης νοήματος στον αλλοτριωμένο κόσμο του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Επίσης, το φάντασμα του Μαρξ άρχισε πάλι να πλανιέται και πάνω από τα ερείπια του «υπαρκτού» κρατικού σοσιαλισμού. Οι λαοί που τυφλώθηκαν από τα φώτα της Αγοράς άρχισαν να βλέπουν έμπρακτα τη Μεγάλη Απάτη. Και αν σήμερα στρέφονται προς τους σοσιαλδημοκράτες —τέως «κομμουνιστές»— οι νέες απογοητεύσεις θα τους οδηγήσουν ίσως να πάνουν να ταυτίζουν το σοσιαλισμό με το κακέκτυπο το οποίο απέρριψαν πριν λίγα χρόνια.

Το σημερινό τεύχος της ΟΥΤΟΠΙΑΣ είναι αφιερωμένο στην απελευθερωτική προοπτική του μαρξισμού. Ποιο είναι όμως το νόημα αυτής της «απελευθέρωσης»; Και για ποιο μαρξισμό μιλάμε; Και ποιες αντικειμενικές δυνατότητες βλέπουμε για μια τέτοια προοπτική;

Ο καπιταλισμός δεν είναι μόνο το καθεστώς της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, της ενδημικής ανεργίας, της φτώχειας, υλικής και πνευματικής, μέσα στον πλούτο και παρά τις τεράστιες σημερινές δυνατότητες. Με την καταλήστευση των φυσικών αποθεμάτων και την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, ο καπιταλισμός τείνει να προσεγγίσει τα ιστορικά του όρια. Οι τοπικοί πόλεμοι για την αρπαγή πρώτων υλών και ενεργειακών αποθεμάτων και οι οξυνόμενες, συνολικά, ενδογενείς αντιθέσεις του, μπορεί να οδηγήσουν σε ένα γενικευμένο πόλεμο, που θα σημάνει την αυτοκαταστροφή του ανθρώπινου είδους. Ο καπιταλισμός αποτελεί πλέον κίνδυνο για την ανθρωπότητα.

Και όμως, σ' αυτή την περίοδο της καθολικής κρίσης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, του «ξεπεράσματος» της κρίσης μέσα στην κρίση και με το βάθαιμα και την παγκοσμιοποίηση της κρίσης, τα κομμουνιστικά κόμματα μοιάζουν ιστορικά ξεπερασμένες μορφές ενός άλλου κόσμου, το εργατικό κίνημα βρίσκεται σε κρίση, ενώ η κατάρρευση του «σοσιαλιστικού στρατοπέδου» δημιουργεί την εντύπωση ενός τέλους της ιστορίας και μιας προοπτικής όπως βιάστηκε να τη σκιαγραφήσει ο Φουνκογιάμα.

Αλλά ο σκοτεινός ορίζοντας της εποχής μας δεν είναι κλειστός, για όσους θέλουν να δουν πέρα από τα απειλητικά σύννεφα. Η λεγόμενη κοινωνία της αφθονίας, με τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της και τη λεηλασία της φύσης, της εργατικής δύναμης και του τρίτου κόσμου, έχει εξαντλήσει τα ιστορικά της όρια. Ο νεοσυντηρητισμός, απέναντι στην κρίση του πολυεθνικού κεφαλαίου, έδειξε το πραγματικό του πρόσωπο, το οποίο επιχειρούσε να καλύψει με το ιδεολόγημα του νεο-φιλελευθερισμού. Παρά ταύτα, η απάντηση του εργατικού κινήματος είναι αντιστρόφως ανάλογη με το μέγεθος και την τραγικότητα των προβλημάτων. Η επαναθεμελίωση της Αριστεράς είναι σήμερα ιστορική αναγκαιότητα. Και αν αυτή η Αριστερά, σύγχρονη, δημοκρατική και επαναστατική δεν υπάρχει ακόμα, εντούτοις οι πρώτες αντιδράσεις στη βαρβαρότητα του καπιταλισμού υπάρχουν και γίνονται πιο έντονες. Επίσης, τα πρώτα δείγματα μιας αναγέννησης του μαρξισμού είναι ήδη ορατά. Τα άγρια ξεσπάσματα των απόκληρων στις ΗΠΑ, οι εργατικοί αγώνες στη Γαλλία, οι κινητοποιήσεις στη Γερμανία κ.λπ., κ.λπ., είναι τα πρώτα δείγματα της αντίστασης στον τυφώνα του νεοσυντηρητισμού, έστω και αν αυτά τα κινήματα δεν έχουν αποκτήσει ακόμα ενότητα, πολιτική-θεωρητική θεμελίωση και πολιτική έκφραση. Αντίστοιχα, στο χώρο της θεωρίας έχουμε μια, απροσδόκητη ίσως, μαρξιστική παραγωγή, με τη μορφή βιβλίων, νέων περιοδικών και παλαιών που έχουν επιβιώσει, καθώς και με έντυπα διαφορετικών μορφών. Από τη φάση της απογοήτευσης και της γοητείας των μεταμοντέρνων «θεωριών» φαίνεται ότι περνάμε, έστω αργά και αντιφατικά, στη φάση της αναζήτησης διεξόδου από τη σημερινή πραγματικότητα. Η ΟΥΤΟΠΙΑ επιδιώκει να συμβάλει, στο μέτρο των δυνάμεών της και τοπικά, στο άνοιγμα της μεγάλης συζήτησης για την ατελευθεωτική προοπτική του μαρξισμού. Κι αυτό επειδή, αν ο σοσιαλισμός είναι ανάγκη αλλά και δυνατότητα στην εποχή μας, η δυνατότητα αυτή δε θα γίνει πραγματικότητα χωρίς την ύπαρξη μιας μακράς και σε βάθος θεωρητικής προετοιμασίας.

Πώς θα απαντήσουμε στις θεωρητικές προκλήσεις της εποχής μας; Και πρώτα: Ποια είναι τα μεγάλα θεωρητικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν; Ας καταγράψουμε τα κυριότερα. Τι ήταν αυτό που κατέρρευσε —ο υπαρκτός σοσιαλισμός; Ήταν σοσιαλισμός, έστω ανώριμος, ή μια ιστορικά ανέκδοτη μορφή ταξικής κοινωνίας; Αλλά γιατί αυτή η ιστορική αποπλάνηση; Ως πιο βαθμό ήταν αναπόφευκτη λόγω των συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών; Πού έφταιξαν τα κενά και οι διαστρεβλώσεις της θεωρίας; Ποια είναι η ευθύνη του ανθρώπινου παράγοντα; (Ο σοσιαλισμός είναι μήπως ασύμβατος με την εγωιστική ανθρώπινη φύση;) Και γιατί οι λαοί των σοσιαλιστικών χωρών γοητεύτηκαν από την απατηλή λάμψη του καπιταλισμού και έγιναν για άλλη μια φορά θύματα της αδίστακτης γραφειοκρατίας;

Αυτά και πολλά άλλα ως προς το παρελθόν. Αλλά αν δεν επιλέξουμε το θρήνο για τη χαμένη Ιερουσαλήμ, τότε είναι ανάγκη να απαντήσουμε σε θεμελιώδη ερωτήματα με βάση

την 150χρονη θετική και αρνητική πείρα του κομμουνιστικού κινήματος: Τι εννοούμε όταν λέμε σοσιαλισμό; Πώς θα μεταβληθούν οι σχέσεις στο πεδίο της οικονομίας; Ποιος ο χαρακτήρας και ο ρόλος του κράτους; Πώς θα λειτουργήσει η εργατική δημοκρατία, και πώς θα αποφευχθεί ο γραφειοκρατικός εκφυλισμός; Πώς το κράτος και το κόμμα θα απονεκρωθούν, αντί να μετατραπούν σε δυνάμεις καταπιεστικές και ανεξέλεγκτες πάνω από την κοινωνία; Πώς θα αποφευχθεί ο οικονομισμός, η αντίθεση οικονομικού και πολιτικού; Ποιο θα είναι το συγκεκριμένο περιεχόμενο της καθημερινής ζωής των ανθρώπων στη μελλοντική σοσιαλιστική κοινωνία; (Ο υπαρκτός σοσιαλισμός δεν ηττήθηκε μόνο στο πεδίο της οικονομίας. Ηττήθηκε και στο πεδίο της ιδεολογίας —η πλαστή λάμψη του καπιταλισμού υπερερουσε από την γκριζα καθημερινότητα της «σοσιαλιστικής» κοινωνίας.) Εντέλει: Ο σοσιαλισμός αποτελεί πράγματι ρεαλιστική δυνατότητα στην εποχή μας;

Πώς θα απαντήσουμε σ' αυτά και σε πλήθος άλλα αλληλένδετα ερωτήματα; Επιστροφή στους κλασικούς: Αλλά οι κλασικοί δεν απάντησαν σε όλα τα προβλήματα της εποχής τους και οι απαντήσεις τους δεν ήταν πάντοτε σωστές. Και τα σημερινά προβλήματα, παρά την κοινή ταξική φύση τους, δεν ταυτίζονται πάντα με τα προβλήματα της εποχής του Μαρξ. Η επιστροφή στους κλασικούς δεν αποτελεί συνεπώς πανάκεια.

Λοιπόν; Ανάγκη να επιστρέψουμε στους κλασικούς. Να αποτιμήσουμε κριτικά το έργο τους χωρίς ταλμουδικές παρωπίδες αλλά και χωρίς μοντέρνους εξυπνακισμούς. Ανάγκη να αναζητήσουμε κάτω από τα ερείπια και να ανακτήσουμε το επιστημονικό κεκτημένο του μαρξισμού.

Επιστημονικό κεκτημένο; Αλλά ο μαρξισμός είναι επιστήμη; Βεβαίως ο μαρξισμός αυτοπροσδιορίζεται ως η ιδεολογία του νεότερου προλεταριάτου. Αλλά ιδεολογία δε σημαίνει κατ' ανάγκη «φανταστική σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο». Και ανεξάρτητα απ' αυτό, στο corpus του μαρξισμού περιλαμβάνονται επιστήμες με αυστηρά καθορισμένο επιστημολογικό καθεστώς. Η Πολιτική Οικονομία, π.χ., με μια ριζική αναστροφή της ταξικής θεώρησης του καπιταλισμού, θεμελιώθηκε από τον Μαρξ ως αυστηρή επιστήμη. Άλλωστε, η ιστορική ανάπτυξη του καπιταλισμού (βιομηχανικός καπιταλισμός, ιμπεριαλιστικό στάδιο, καπιταλισμός του πολυεθνικού κεφαλαίου) αποδείχτηκε σύμφωνη με τις προβλέψεις των κλασικών και των μεταγενέστερων μαρξιστών οικονομολόγων. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια έμπρακτη επιβεβαίωση του επιστημονικού χαρακτήρα της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας. Αντίστοιχα, η Ιστορία συγκροτήθηκε σε «επιστημονική ήττειρο» με το έργο των κλασικών του μαρξισμού. Επίσης το ξέσπασμα των απελευθερωτικών κινήσεων αλλά και των σοσιαλιστικών επαναστάσεων αποτελούν πρόσθετη επιβεβαίωση της επιστημονικής-μαρξιστικής ανάλυσης των αντιθέσεων του σύγχρονου κόσμου. Θα μπορούσαμε ακόμα να αναφέρουμε την υλιστική γνωσιοθεωρία του μαρξισμού, τη συμβολή του στην ιστορία και στη θεωρία των επιστημών, στη θεωρία της τέχνης, παρόλες τις στρεβλώσεις και τις μηχανιστικές αναγωγές που έγιναν σ' αυτά τα ερευνητικά πεδία.

Να ανακτήσουμε συνεπώς το επιστημονικό κεκτημένο του μαρξισμού, όχι ως έτοιμο εργαλείο, ως όργανο για την απάντηση σε όλα τα ερωτήματα της εποχής μας, αλλά ως πυρήνα και αφετηρία για την ανανέωση της θεωρίας, ώστε να μπορέσει να εξηγήσει κριτικά την ίδια την προϊστορία της και την πρώτη πρακτική της αποτυχία και προπαντός να ανταποκριθεί στην ανάγκη για κατανόηση του σημερινού κόσμου και ανακάλυψη των αντιθέσεων

και λανθανουσών θετικών δυνατοτήτων του. Οι νέες πραγματικότητες του καπιταλισμού πρέπει να κατανοηθούν μέσα στη συνολική θεωρητική προοπτική του σοσιαλισμού. Νέα κοινωνικά κινήματα. Νέες μορφές πάλης. Το οικολογικό πρόβλημα. Η καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Οι δυνατότητες για ικανοποίηση των βασικών αναγκών της ανθρωπότητας. Οι δρόμοι της σοσιαλιστικής επανάστασης. Οι νέες μορφές οικονομίας. Η σχέση κρατικού-κοινωνικού-ιδιωτικού, όλα αυτά και πολλά άλλα απαιτούν έρευνα, απαντήσεις, ένταξη σε μια συνολική θεώρηση του κόσμου και των δυνατοτήτων για το μετασχηματισμό του.

Το σημερινό αφιέρωμα της ΟΥΤΟΠΙΑΣ ούτε εγκαινιάζει αυτή την προβληματική, ούτε φυσικά θα απαντήσει στα προηγούμενα ερωτήματα. Ως προς το πρώτο: Παρά τη σιωπή ή την απολογητική στάση των δύο κομμάτων της παραδοσιακής Αριστεράς, στη χώρα μας έχουν γίνει ήδη αξιόλογες επεξεργασίες από ομάδες και άτομα που δε γοητεύτηκαν από την πραγματικότητα της «μεταμοντέρνας» εποχής. Άρθρα σε περιοδικά και εφημερίδες, βιβλία, συνέδρια, συναντήσεις, συζητήσεις, έχουν ήδη καταγράψει και προωθήσει τον προβληματισμό για την απελευθερωτική προοπτική του μαρξισμού. Το υλικό αυτό αποτελεί αφετηρία και βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη της μαρξιστικής θεωρίας. Η ΟΥΤΟΠΙΑ θέτει ξανά με το σημερινό της αφιέρωμα το πρόβλημα. Τα άρθρα των Ελλήνων και ξένων συνεργατών της φωτίζουν κάποιες πλευρές των σχετικών προβλημάτων. Με το σημερινό τεύχος συνεχίζουμε την παρέμβασή μας σ' αυτό το πεδίο. Συνεχίζουμε και διευρύνουμε τη θεωρητική συζήτηση. Και ελπίζουμε σε παρεμβάσεις από στοχαστές που θα προέρχονται από τους πιο διαφορετικούς χώρους της Αριστεράς, αλλά που θα τους συνδέει η αίσθηση της ανάγκης για την επαναστατική ανανέωση του μαρξισμού. Οι καιροί της απολιθωμένης ορθοδοξίας πέρασαν οριστικά, έστω και αν το παρελθόν βαραίνει ακόμα «σαν βραχνάς» στο σήμερα. Επιδιώκοντας το διάλογο, την ενότητα μέσα στην ετερότητα, έχουμε το δικαίωμα να ελπίζουμε σε μια διαδικασία σύγκλισης μέσα από την αυτοκάθαρση και την ανάπτυξη της θεωρίας.

Την εικονογράφηση του σημερινού τεύχους επιμελήθηκε η ζωγράφος Μαρία Κοκκίνου με έργα της χαράκτριας Τόνιας Νικολαΐδου.